

3. Рилеев К. Ф. Выбранные творения ; [упор. та автор вступ. ст. і прим. І.Я. Заславський] / К.Ф. Рилеев. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1955. – 207 с.
4. Chamisso A. von. “Woinarowski” [Електронний ресурс] / A. Chamisso, – Режим доступу: <http://www.zeno.org/Literatur/M/Chamisso,+Adelbert+von/Gedichte/Gedichte+%28Ausgabe+letzter+Hand%29/Sonette+und+Terzinen/Die+Verbannten/1.+Woinarowski>.

REFERENCES

1. Botnikova, A.B. (2005), “German romanticism – Dialogue of literary forms”, available at: <http://19v-euro-lit.niv.ru/19v-euro-lit/botnikova-nemeckij-romantizm/romantizm-kak-kulturnaya-i-esteticheskaya-epoha.htm> (access October 7, 2014).
2. Lozhkova, T.A. (2013), “To a question about originality of a conflict in the poem of K.F. Ryleev “Voinarovskii”, Ural philological Journal, Ekaterinburg, Russia.
3. Ryleev, K.F. (1955), Vybrani tvory [Selected Works], [Originator and the author of an introductory text articles and notes I. Y. Zaslavskiy], Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury, Kyiv, Ukraine.
4. Shamisso, A. von. (1975), “Woinarowski”, available at: <http://www.zeno.org/Literatur/M/Chamisso,+Adelbert+von/Gedichte/Gedichte+%28Ausgabe+letzter+Hand%29/Sonette+und+Terzinen/Die+Verbannten/1.+Woinarowski> (access October 7, 2014).

УДК 398.8 (470.62)“18”

ЯКИМ БІГДАЙ – ЗБИРАЧ, ВИДАВЕЦЬ І ПОПУЛЯРИЗАТОР ПІСЕНЬ ЧОРНОМОРСЬКИХ КОЗАКІВ

Іваннікова Л.В., к. філол. н., ст. наук. співробітник

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології

ім. М.Т. Рильського НАН України, вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, Україна

i.pawlenko2011@yandex.ua

У статті висвітлено біографію та збирацько-видавничу діяльність одного з фольклористів Кубані Якіма Бігдая. Увага зосереджена на впорядкованому ним збірнику кубанських народних пісень і на самих піснях, їхніх поетичних особливостях, текстології, методиці запису та едиції, на функціонуванні фольклорної традиції в цьому регіоні в кінці XIX ст.

Ключові слова: Кубань, Яким Бігдай, чорноморські пісні, функціонування фольклору, методика запису фольклору.

АКИМ БИГДАЙ – СОБИРАТЕЛЬ, ИЗДАТЕЛЬ И ПОПУЛЯРИЗАТОР ПЕСЕН ЧЕРНОМОРСКИХ КАЗАКОВ

Иванникова Л.В.

Институт искусствоведения, фольклористики и этнологии им. М.Ф. Рильского

НАН Украины, ул. Михаила Грушевского, 4, г. Киев, Украина

В статье освещена биография и собирательско-издательская деятельность одного из фольклористов Кубани Акима Бигдая. Внимание сосредоточено на составленном им сборнике кубанских народных песен, и на самих песнях, их поэтических особенностях, текстологии, методике записи и эдиции, на функционировании фольклорной традиции в этом регионе в конце XIX в.

Ключевые слова: Кубань, Аким Бигдай, черноморские песни, функционирование фольклора, методика записи фольклора.

YAKYM BIHDAI – COLLECTOR, PUBLISHER AND POPULARIZER OF THE BLACK SEA COSSACK SONGS

Ivannikova L.V.

The Institute of art studies, folklore and Ethnology, M.F. Rylskiy National Academy of Sciences of Ukraine, Mykhailo Hrushevskiy str., 4, Kyiv, Ukraine

The article covers the biography and the activities in gathering and publishing of one of the Kuban students of folklore Yakym Bihdai in the context of reading and researching the Ukrainian folklore of the studied region. Thus, it is pointed out that recording and publication of the songs, rituals, beliefs, magical folklore,

tales and anecdotes have been realized on the territories of Kuban predominantly by the writers, historians, and cultural and public figures since the 1860s. These recordings have been published in the journal *Osnova* (Basis), paper *Kuban Host Bulletin* and other local editions, as well as in such authoritative publications as *Ethnographical Collection* and *Materials for Ukrainian Ethnology*. Some reissues can be also found in P. Chubynskyi's *The Proceedings...* and *The Collection of Kharkiv Historical and Philological Society*. However, separate collections of songs commenced being published in the late XIXth century – there were the editions of Petro Kyrylov, Yakym Bihdai, and Hryhorii Kontsevych. Bihdai and Kontsevych collected and published the songs from the repertoire of singing choir of the Kuban Cossack Host. Their publications purposed to preserve and popularize the folk songs, and therefore the collections of Ya. Bihdai, for instance, have not so much scientific as popular science nature; hence they should not be examined from a scientific perspective. Although, they have not dwindled hitherto as a primary source and still remain an important document which furnish information on functioning of song tradition in the region under study in the late XIXth century. Kuban is distinguished by confluence of different regional cultures, mixture of male and female repertoires and relatively small quantity of historical songs. As Ya. Bihdai wrote down predominately in Katerynodar, from the members of a military choir, his collections contain – apart from authentic patterns whose carriers were the emigrants from different *stanytsias* (Cossack villages) – a lot of songs popular at that time which were known as far back as since the Mykhaylo Maksymovych collection. On the whole, the records of Ya. Bihdai were mainly the songs spread in Left-Bank Ukraine because their performers moved in the past from Chernihiv and Poltava provinces. Nevertheless, there are some very interesting and original variants of known songs. In addition, Ya. Bihdai recorded a good many of songs – new formations having arisen already after their authors' resettlement: it is either the rehash of old songs (like *A Cossack rode beyond the Kuban* or *I ride beyond the Kuban*) or the adaptation of old texts to a new chronotopos; or even the wholly new songs depicting the recent events (for example, about captivity of Yakiv Kukhareenko) and being popular among a choir's members.

Key words: Kuban, Yakym Bihday, the Black Sea songs, functioning of folklore, folklore recording methodology.

Першими за збирання народної творчості на Кубані взялися українські письменники Яків Кухаренко (1799–1862), Василь Золотаренко (1818–1872), історик і письменник, етнограф і мовознавець Іван Попко (1819–1893), історик Прокіп Короленко (1834–1912), композитор і музикознавець Григорій Концевич (1863–1937), народний поет-чорноморець Олександр Півень (1872–1962), що найактивніше постачав матеріали фольклористу й етнографу Митрофану Дикареву (1854–1898), журналіст і книговидавець Степан Ерастов (1856–1933) тощо [45, с. 117–176]. Усна традиція чорноморських козаків, і пісенна, і прозова (записи Федора Щербини, історика Кубані, Василя Тищенка з Херсонщини, народні оповідання в літературній обробці Якова Кухаренка) вперше була представлена в журналі «Основа» [51, с. 54–60; 14, с.21–25].

Із 1863 р. в Катеринодарі почала виходити газета «Кубанские войсковые ведомости» (згодом – «Кубанские областные ведомости»), де публікувались перші етнографічні й фольклористичні дослідження регіону. Це насамперед цикл статей Прокопа Короленка, присвячених чорноморському весіллю [26; 27], календарно-обрядовим пісням, магічному фольклору. Так, у статті «Весенние хороводы в Черномории» [25] він репрезентує весняні ігри та пісні, які на той час (1866 р.) уже виходили з ужитку в станицях Кубані («Шум», «Царенко», «Король», «Кривий танець», «Дріма», «Нелюб» та ін.), а от на автохтонній території (Лівобережна Україна) зберігались до 30-х рр. ХХ ст. (а в пасивній пам'яті носіїв фольклору аж до кінця ХХ ст.). У статті «Черноморские заговоры» [53] подано «молитвенные заговоры от всяких скорбей, гнева, нужды и печали», творцями і носіями яких були станичні знахарки та баби-шептухи. Серед них унікальні молитви, що використовувались козаками під час війни для збереження життя від вогнепальної та холодної зброї.

Опису локальних обрядів і звичаїв (весілля, Різдва, Великодня, викликання дощу), вечорниць, вулиці, народної медицини, повір'їв і вірувань, кобзарству та лірництву присвячені статті інших авторів, що публікувались у цьому часописі – М. Дикарева [10; 11], М. Пахомова [41], Д. Кокунька [24], С. Матеєва [30], Л. Розенберга [46; 47] тощо [19; 22; 31–33; 36].

Окремі статті, присвячені традиційній народній культурі українців Кубані, можна знайти і в «Кубанском сборнике» та інших крайових виданнях, і в «Киевской старине», і навіть в «Етнографічному збірнику» та «Матеріалах до української етнології [7–9; 12; 28; 35; 37; 39; 44; 53; 54].

Так М. Дикарев опублікував записані на Кубані апокрифи та казки, народні політичні анекдоти [12; 35]. На жаль, досі так і немає академічного збірника кубанського фольклору та обрядовості.

Більше пощастило пісням, яким приділяли увагу такі відомі діячі науки й культури, як Петро Кирилов, Григорій Концевич, Яким Бігдай, Олександр Кошиць, Микола Лисенко.

Найперший збірник українських народних пісень, записаних на Кубані – «Малороссийские песни в станице Новоминской Ейского уезда Кубанской области» був опублікований 1884 р. в IV випуску «Сборника материалов для описания местности и племен Кавказа», та окремим виданням. Це 113 пісень, які записав учитель Новомінського Олександрівського училища Петро Кирилов. Збірник вповні відбивав музичну традицію цієї станиці і загалом Кубані, для якої характерне злиття різних регіональних культур (детальніше див. нашу статтю «Фольклор та звичаї українців станиці Новомінської» [18]). Хоч у збірнику ідентифікуються пісні історичні, чумацькі, воєнні та побутові, проте, що характерно й для всіх інших кубанських видань, тут немає чіткого розмежування жанрів, наприклад, історичних, козацьких, бурлацьких, чумацьких і гайдамацьких пісень, солдатські змішуються з козацькими, останні трапляються між побутовими, тут же знаходимо балади, алегоричні пісні, романси. Ще одна характерна риса – велика кількість контамінованих текстів. Очевидно, що упорядник брав за основу функціонування пісень у народному побуті. Загалом збірник цей є немов дзеркалом тих методологічних проблем, з якими стикалася дещо відірвана від України музична фольклористика Кубані. Крім того, в усіх збірниках спостерігаємо домінування пісенної традиції Лівобережної України, мешканці якої заселили Кубань пізніше, над старою, запорозькою, носіями якої були перші переселенці кінця XVIII ст. Загалом, на наш погляд, слід розділяти пісні чорноморських козаків та пісні українців Кубані – це два різні пласти фольклору, що хоч і взаємодіяли між собою на даній території, та все ж мають різну історію, сфери побутування, виконавців, музичний і поетичний зміст.

У кінці XIX ст. фольклористична і краєзнавча робота на Кубані була зосереджена навколо двох центрів: це заснований 1879 р. Кубанський статистичний комітет та Кубанський військовий півчий хор, який існував більше 100 років – з 1814 по 1921 р., а 1937 р. був відроджений уже як Кубанський народний козацький хор. Важко переоцінити роль цього осередка в культурному житті регіону (! – Л.І.). Хор діяв при військовому соборі в Катеринодарі, був «академією співу» та «розсадником регентів». Крім літургійних піснеспівів (учасники хору – церковна півча), хор був і єдиним репрезентантом кубанських народних пісень, які виконував поза службами [49, с. 113]. Його учасники, найкращі співаки з різних станиць, були носіями і виконавцями цих пісень, основними респондентами кубанських фольклористів, а регенти – збирачами та видавцями їхнього репертуару. Так тривалий час (1892–1906) регентом хору був Григорій Концевич (1863–1937), фольклорист, композитор і поет, засновник школи регентів, який не лише писав власні твори для колективу, а й записував для нього пісні в різних станицях Кубані, виступав із лекціями, присвяченими дослідженню українських народних пісень. Усі його записи були опубліковані протягом 1904–1913 рр. у семи випусках під загальною назвою «Репертуар Кубанского войскового певческого хора» [2–4]. За це видання Г. Концевич 1910 р. був нагороджений Великою срібною медаллю на Кубанській сільськогосподарській і промисловій етнографічній виставці. Це – 200 українських пісень у хоровій обробці Г. Концевича. 1910 р. був опублікований збірник «Бандурист», що вмщував 200 українських пісень із репертуару півного хору. Усе це варіанти

найпопулярніших у той час пісень, поширених серед інтелігенції, зокрема багатьох пісень літературного походження. Однак найцінніша частина зібрання – це пісні історичні (про Морозенка, про зруйнування Січі та переселення на Кубань), цікаві варіанти козацьких, побутових і особливо жартівливих пісень. Збирав народні пісні й останній регент хору Яків Тараненко (1885–1945) [49, с. 113]. Цю ж традицію вже в кінці ХХ ст. продовжив і знаменитий диригент Кубанського народного хору, фольклорист Віктор Захарченко.

Пісні з репертуару Кубанського військового півного хору видавав і фольклорист, композитор-аматор, дійсний член Кубанського статистичного комітету Яким Дмитрович Бігдай. Саме його збірник «Песни кубанских казаков», який вийшов протягом 1896–1898 рр. у чотирнадцяти випусках, і вміщує 556 пісень не лише чорноморських, а й лінійних і терських козаків, за висловом Надії Супрун-Яремко, й досі по праву вважається «мистецькою пам'яткою музичного фольклору Кубані» [49, с. 115].

Про самого Я. Бігдая відомостей небагато. Його біографію частково дослідили українознавець із Кубані Віктор Чумаченко та музикознавець Надія Супрун-Яремко.

Народився Я. Бігдай 9 вересня 1855 р. в станиці Іванівській у сім'ї священика. У 1863–1870 рр. навчався в Катеринодарському училищі. 1875 р. закінчив Ставропольську духовну семінарію і того ж року вступив на юридичний факультет Новоросійського (Одеського) університету. 1879 р. захистив дисертацію на тему «Общественное призрение и благотворительность в России» і став кандидатом права. Повернувшись на Кубань, працював судовим слідчим Майкопської, Лабинської, Армавірської, Уманської, Баталпашинської й Тихорецької дільниць. Із 1888 р. – мировий суддя в Катеринодарі. 1896 р. Я. Бігдай очолив катеринодарський гурток шанувальників музичного і драматичного мистецтва, який 1900 р. перетворився на відділення Імператорського російського музичного товариства. Хоч Я. Бігдай і не мав спеціальної музичної освіти (на відміну від Г. Концевича, який закінчив регентські курси Петербурзької придворної півної капели), проте був надзвичайно обдарованою людиною, грав на скрипці та фортепіано, був одним із організаторів музичного училища в Катеринодарі (знову ж таки, поруч із Г. Концевичем, який був регентом при цьому училищі), яке готувало кадри для керівників інших військових хорів, що організовувались у станицях. Завдяки Я. Бігдаю з 1895 р. на Кубані стали легально відзначати роковини Т. Шевченка – саме він здобув на це дозвіл у наказного отамана Кубанського козачого війська, начальника Кубанської області Якова Малами. Слід зазначити, що учасником музично-драматичного гуртка, який очолював Я. Бігдай, був справжній його соратник по духу, відомий громадсько-політичний діяч, письменник і видавець Степан Іванович Ерастов (1856–1933). Не виключено, що познайомились вони ще в Ставрополі, де в одночасно навчалися: Я. Бігдай – у семінарії, С. Ерастов – у гімназії. Після 1886 р. їх долі знов перетинаються на Кубані. С. Ерастов активно займався відродженням українства: розповсюджував по станицях українські книжки, зокрема «Кобзар» Т. Шевченка, повісті І. Нечуя-Левицького тощо. Саме він разом із Я. Бігдаєм організовував спочатку таємні, а вже з 1895 р. легальні вшанування пам'яті Т. Шевченка та І. Котляревського. Я. Бігдай і С. Ерастов організували в Катеринодарі постановки українських опер «Запорожець за Дунаєм» Семена Гулака-Артемовського та «Різдвяна ніч» Миколи Лисенка, а зібрані кошти передали на спорудження пам'ятників Т. Шевченку в Києві та І. Котляревському в Полтаві. Слід зазначити, що сценічний досвід Степан Ерастов здобув іще в Києві, під час навчання на математичному факультеті в університеті Святого Володимира, коли брав участь у домашніх постановках Михайла Старицького, де поруч із самим Миколою Лисенком та М. Старицьким грав у «Гамлеті» В. Шекспіра. А щонайважливіше – двох діячів об'єднувала любов до української народної пісні, адже, як побачимо далі, більше трьох десятків найкращих пісень записав Я. Бігдай від С. Ерастова.

Я. Бігдай відомий також і як композитор-аматор. Так, у співавторстві з капельмейстером Павлом Махровським створив оперету за п'єсою Якова Кухаренка «Чорноморський побит» (1896). Ця оперета ставилась окремими театральними трупамі, проте широкому загалу більше відома сценічна переробка п'єси Я. Кухаренка, здійснена М. Старицьким, із музикою до неї М. Лисенка [40]. Разом із П. Махровським Я. Бігдай komponував і інші свої музичні твори: вокальний цикл «До Кобзаря Т. Шевченка» (1893), до якого ввійшли пісні «Ой сяду я під хатою», «На городі коло броду», «Плавай, плавай, лебедонько», «Тече вода в синє море», «Ой пішла я у яр за водою», «Тяжко-важко в світі жити» та ін., а також вокального циклу «Лысты с Кубани» на вірші українських та російських поетів Т. Шевченка, Олени Пчілки, Я. Кольцова та ін. Він же – автор опери за поемою Т. Шевченка «Гайдамаки» [1; 40].

Та найвагомійший внесок Я. Бігдай зробив у справу збирання, публікації та популяризації народних пісень чорноморських, лінійних (донських, волзьких, хоперських та ін.) і терських козаків. Щоправда, свої записи здійснював він переважно від інтелігенції – учасників військового хору – найбільше від Степана Ерастова, Семена Борчевського, Антипа Скопця, Атаназевича, Кирилова, Кулика та ін. Чимало пісень (понад 15) взято з рукописного збірника учасника військового хору, талановитого музиканта Митрофана Микитовича Бібіка [49, с. 114]. Скористався вчений і старими партитурами Чорноморського хору, і багаторічними надбаннями Кубанського, Донського і Терського статистичних комітетів, при яких також існували відділи по запису пісень [49, с. 114]. Значна частина пісень записана безпосередньо в станицях Катеринодарського та Темрюцького (Таманського) відділів Кубанської обл. від народних виконавців, а саме в станицях: Івонівка (від Васильєва, від Маші Близнюк, від Сідини, від Бирюка), Георгіахипська (від Махна, більше 10), Іркліївка (від Маші Ізюмської та Фекли Цапай, більше 20), Пластунівка (від Тетяни Пілюхівни, більше 10), Горячий Ключ (від Удовенка, Слюз та Онищенко), Пашківська (від Голубихи, більше 10), Суздальська (від Пруцкого, близько 10), Мартанська (від Перепелиці), Павлівка (від Марії і Дарії Соляник), Мишастівка (від Харитини Таранихи) та ін. Інколи вказуються лише прізвища виконавців («від Семена Бігдая», «від Ванюші Бігдая», «од Кулика») – особи цих виконавців та місце запису ідентифікувати складно. Чимало записів здійснював учений від гуртових виконавців – про це свідчать ремарки на кшталт: «од чорноморського хора», «од хлопців», «од дівчат», «від гурту», «від гурту в городі», «від козаків Катеринодарського полку», «та, що кубанський хор співає», «від дівочого гурту в городі», «від колядниць в городі», «від старців на базарі», «команда козака в Горячому Ключі» тощо.

Ідентифікувати вдалося лише особу Степана Ерастова. Від нього Я. Бігдай записав пісні різних жанрів: колядки, історичні, чумацькі, козацькі, бурлацькі, побутові, жартівливі, романси, пісні про кохання тощо. Примітка «від Ерастова в городі» або «від Степана Ерастова» трапляється понад 30 разів на сторінках 5, 6, 7, 9 і 12 випусків. До репертуару С. Ерастова входили пісні, поширені в Лівобережній Україні та відомі за збірниками XIX–XX ст., які й досі фіксуються на цій території. Однак серед них трапляються й дуже оригінальні варіанти, зафіксовані лише в збірнику Я. Бігдая, наприклад, алегорична колядка «А в пана, в пана кривая верба», пісні «Молодиці, гей, чи в вас такі чоловіки», «Умри, умри, мій індику» та ін. Важко з'ясувати, чи ці пісні побутували на Кубані, чи С. Ерастов перейняв їх у Києві, у середовищі, наближеному до М. Лисенка (як відомо, 1879 р. під час колядування на Свят-вечір він познайомився з М. Лисенком та членами старої «Громади», з того часу часто зустрічався з видатним композитором) [23].

У Катеринодарі від різних виконавців, зокрема «від чорноморського хору» записані й інші популярні на той час пісні, що побутували в середовищі інтелігенції й відомі широкому загалу за збірником М. Максимовича 1827 р. Оригінальністю текстів відзначаються лише новотвори, що виникли в Чорномор'ї, хоча деякі з них також створені за старими

зразками: «Їхав козак за Кубань», «Ой виїхав козак та із України», «Продав чумака в Кременчузі рибу і тараню», «Про плін Кухаренка», «Гей священнику отцю Миколаю». Ці пісні відображають події кінця XVIII–XIX ст. Так у пісні «Гей священнику отцю Миколаю» запорожці просять поради під час виходу за Кубань [5, с. 326–327]*. Пісня «Їхав козак за Кубань» зберігає лише ідею та структуру вірша свого прототипу, а текст зовсім новий: дружина відмовляє козака йти на війну, але, почувши про моральний обов'язок перед товариством і царем, скоряється [5, с. 440–441]. Пісня «Продав чумака в Кременчузі...» характерна для культурно-етнічного помежів'я, бо в ній висміюється «кацап», який:

Не вмивається ніколи,
До церкви не ходе,
Прийшов сюди голий, босий,
Тепер верховоде! [5, с. 359].

Загалом традиція Катеринодара на кінець XIX ст. мало чим відрізнялась від традицій козацьких станиць, заснованих вихідцями з Гетьманщини, і цю органічну єдність забезпечували ті станичні співаки, що відбували службу у військовому хорі й поширювали свій репертуар у новому середовищі. Цікаво, що виконавцями побутових пісень були і козаки, і козачки. Збірник Я. Бігдая засвідчує, що в Катеринодарському відділі репертуар чоловіків і жінок відрізнявся мало. Такі пісні, як «Ой ти живеш на горі, а я під горою», «Пийте, люди, горілочку, а ви, гуси, воду», «Ой там за ярмом брала дівка льон», «Тиха Кубань бережечки зносить» записувались і від чоловіків, і від жінок. Спостерігається навіть змішування чоловічого та жіночого репертуару, що характерно більше для міського, аніж сільського середовища. Можливо, пісні були виконані лише на запис, заради їхнього збереження. Так від виконавця Махна із станиці Георгіахипської Я. Бігдай зафіксував весільні пісні «Даєш мене, мій батенько» та «Ой попе, попе, гордію», щедрівки «А в Єрусалимі рано задзвонили» та «Ой сів Христос та вечеряти», «Ой там за ярмом брала дівка льон», «Ой темная та невидная ніченька» та інші жіночі пісні, хоча він був і носієм суто чоловічого репертуару. Нерідко й жінки виконували козацькі та історичні пісні. Так, у другому випуску опубліковано запис пісні про зруйнування Запорозької Січі, здійснений Я. Бігдаєм від Дарії Соляник [5, с. 36–37]. Усе це свідчить про певну деградацію народнопісенної традиції в міському середовищі, десакралізацію таких жанрів, як обрядова поезія, козацька та чумацька пісня, які виходили за межі субкультурного середовища, а також і про те, що творцями та виконавцями побутових козацьких пісень, тим паче у XIX ст., були все ж таки жінки.

Інша ситуація склалась у місті Тамані, де, очевидно, серед мешканців переважали нащадки запорожців, принаймні, один із них, Серафимов, від якого Я. Бігдай записав виключно історичні пісні («Ой у городі буде у Тамані», «Ой гук дуже гук», «Даровала нам цариця аж чотирі лимани», «Завдались ляхи, завдались лихі», «У неділю рано-пораненьку» та ін.), свято зберігав традиції і репертуар своїх предків.

Дуже рідко Я. Бігдай робив стислі зауваження стосовно функціонування пісень та їхніх виконавців, відзначав ті варіації, які виникають під час виконання певної пісні чоловічим і жіночим хором: «Цю пісню чаще співають линейці»; «пісня ходе поміж чорноморцями», «співають на весіллі, як молоді після вінця сядуть за стіл»; «те ж в Івонівки» тощо. І лише в єдиному випадку докладно описане виконання веснянки «Вже надворі весна» (вар. до «Пливе човен»), – виявляється, вона тут функціонувала як хороводна, та ще й «парованка»: «Хоровідна. Співають, приказуючі до всіх в Іркліївки» (напис над нотним станом). Підтекстівка під нотами така:

«Вже надворі весна, вже надворі красна / Із стріх вода капотить»

* Починаючи з Вип. 3 збірника, застосовано суцільну нумерацію текстів і сторінок.

Перед текстом така примітка: «Першу вольту співають для начала, а потім тіко з другої, пока не переспівають за всіх хлопців і дівчат» [5, с. 732].

За текстовою фіксацією з'ясовується, що веснянка виконувалась на два хори: після двох перших куплетів «Пливе човен, води повен» така примітка: «Хлопський гурт на отвіт відспіває» [5, с. 733].

Шкода, що на той час і думки не було про те, щоб фіксувати, з якої території України походять виконавці, – інакше можна було б з'ясувати, чи вона справді так виконувалась на автохтонній території, чи це записувач додав елемент інсценізації заради популяризації.

Загалом відсутність передмови та коментарів – суттєвий недолік збірника. У примітках немає жодних відомостей про виконавців пісень, крім прізвищ, не відомо, чи вони проживали у вказаних станицях, чи лише були вихідцями з них, до речі, не виключено, що й кореспондентами Я. Бігдая чи Кубанського статистичного комітету. Не вказано й те, коли саме записувались пісні (у запису Бігдая було 1500 пісень [1], а опублікована лише третина з них, доля ж решти невідома). Виникає й ряд інших запитань: за яким критерієм відбирались пісні для друку? Чи були редагування або якісь інші втручання в тексти? Так, наприклад, в окремих випадках зазначається: «Від Ерастова, текст від Кирилова Катеринодарського відділа» [5, с. 396–397]; «від Махна, ст. Григоріахипска, текст – випуск II, № 74, с. 126» [5, с. 449]; «від Ерастова. Текст із збірника Чужбинського» [5, с. 488–489]; «від Таранихи в Мишастівки, текст із збірників»; «мотив команди в Горячій Ключі, текст – Чужбинській № 253» тощо. Можливо, це свідчить про свідому контамінацію різних текстів і мелодій з метою створення «гарного» інваріанта, що нерідко практикують популяризатори народних пісень і в наш час, особливо керівники аматорських хорів.

Окремі коментарі засвідчують, що деякі пісні або вже не були на той час в активному побутуванні, або їхні виконавці не дуже добре пам'ятали, і однією з причин забуття могла бути ізольованість виконавця від фольклорного середовища, з якого він вийшов. Характерним у цьому плані є подання тексту пісні «Пішов би я в ліс по дрова», записаної в Катеринодарі від Атаназевича: початок пісні (4 рядки) автентичний, а наступні 20 рядків – зі збірника Чубинського [5, с. 727–728]. І це непоодиноким випадком. Так, до пісні «В броду брала дівчина воду» знаходимо таку примітку: «Мотив в Мартанской від Мурзіна. Текст возстановлен из песен, записанных в станице Наурской Терской области (Сборник материалов для описания Кавказа, т. XV, стр.145)» [5, с. 356–357].

Ускладнює проблему ще й те, що в збірнику наявна велика кількість друкарських помилок, особливо це стосується назв станиць, у яких здійснювались записи: Іонівка чи Івонівка, Георгіахипська чи Григоріахипська (щоправда, у народі могли побутувати паралельні назви). Так, одна з найактивніших кореспонденток Я. Бігдая, Тетяна Пілюхівна (чи Пілюхівна) проживала в станиці Пластунівка, назва якої варіюється сім разів: Пластунівка, Пластурівка, Пластирівка, Платнирівка, Планирівка, Платнірівка і нарешті Титарівка. Чи це лише друкарський недогляд, чи свідчення того, що Я. Бігдай сам не виїздив у станиці для збору матеріалів, а користувався послугами кореспондентів? Є й інший, важливіший недолік: дуже часто підтекстівка під нотами не збігається з вербальним текстом пісні. Чи означає це, що зі співу записувався лише один куплет, а решта – зі слів, чи контаміновані музично-словесні тексти в природі не могли бути ідентичними, співались на різні мелодії?

Важко вловити логіку й у систематизації пісень. У кожному з випусків (1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 12) подано приблизно по сорок пісень (всього українських пісень опубліковано 315). Поруч розміщені пісні різних жанрів – побутові, історичні, весільні, козацькі, жартівливі, колядки, романси, авторські твори. Лише в другому випуску на початку зосереджені історичні пісні. Усі твори опрацьовані Я. Бігдаєм для одного голосу й хору з

акомпанементом фортепіано (у цьому йому допомагала дружина, професійна піаністка Катерина Грубар) [1].

Із усього видно, що збірник мав аматорський характер. Та Я. Бігдай і не переслідував цілі науки, його метою було збереження та популяризація кубанських пісень, поповнення репертуару військових хорів різних станиць. Тому ми вважаємо несправедливою ту різку оцінку, яку дали збірнику представники науки, зокрема пісенної комісії Російського географічного товариства (РГТ) та окремих рецензентів. Так, журнал «Киевская старина» в особі Миколи Шутурова, крім відсутності передмови та приміток, до основних недоліків видання зарахував і публікацію записів з інших регіонів, приміром, із Київщини. На думку рецензента, це видання могло мати лише практичне значення в Чорномор'ї [34, с. 42–43].

Пісенна ж комісія РГТ «не усмотрела в указанных песнях, записанных, очевидно, лицом мало подготовленным к такого рода деятельности и не музыкантом, достаточного материала для суждения о сохранившихся еще в народной памяти древних песнях» [42, с. 153]. До речі, цей негативний відгук авторитетної установи завадив Я. Бігдаю зробити перевидання збірника – він побачив світ лише через 100 років у впорядкуванні Віктора Захарченка [49, с. 116].

Та хоч збірник і не дає вичерпної картини про побутування пісенного фольклору в станицях, а репрезентує переважно міське середовище, та все ж тут є оригінальні варіанти відомих пісень і особливо новотвори, які з'явилися вже на Кубані. Іноді це просто заміна терміна «запорожці» на «чорноморці», гідроніма «Дунай» на «Кубань», іноді прив'язка сюжету історичних пісень і балад до географії Таманського півострова:

А в Пашківки на базарі нова новина:
Молодая дударівна дитя вродила,
Уродивши, не хрестивши, його сповила,
А сповивши мале дитя, в Кубань пустила [5, с. 958];

Тиха Кубань, тиха Кубань
Бережечки зносить [...];
Пусти ж мене, мій паночку,
З кордону додому [...]
Напийсь води Кубанської,
Милую забудеш [5, с. 34–35];

Ой там на горі з тихої Кубані
Орел воду носе [5, с. 692];

За станицею озерце,
Там плавало відерце [5, с. 694].

Це, між іншим, один із способів освоєння чужого простору, своєрідна інтелектуальна колонізація. Є й цілком нові тексти, наприклад, пісня про смерть Якова Кухаренка, або ж «Їхав козак за Кубань».

Беручи до рук збірники П. Кирилова, Я. Бігдая, Г. Концевича, ми передусім сподівались знайти могутній і цільний пласт запорозьких пісень, зокрема й про події кінця XVIII ст., схоже на те, що є в записах Я. Новицького та Д. Яворницького. І от дивно: увесь цей пласт зберігся на автохтонній території, звідки «зігнали» запорожців, а в колоніях, де вони оселились, він дуже бідний, всього-на-всього кілька пісень. Це знову ж наводить на думку, що не самі запорожці творили пісні про себе, а народ, який ідеалізував і поетизував їх, творив пісні та легенди про них. Адже на Запорожжі вся земля дихала їхнім духом. Життя ж на Кубані було далеким від історичного минулого. Тож і пісень записано небагато: із 315 опублікованих усього 30 історичних (враховуючи й лише мелодії без

тексту). Це насамперед фольклорні варіації двох пісень Антона Головатого «Ой Боже наш, Боже милостивий» та «Ой годі нам журитися», пісні часів Хмельниччини, про Байду, Гонту, Потоцького, козака Швачку, про кошового Калнишевського та царицю Катерину, про руйнування Січі та замальовки з козацького побуту («Жаліються хлопці, а що нас обіждають», «Гомін, гомін по діброві», «Ой не розвивайся, а ти сухий дубе», «Гей у суботу та під неділю» тощо). Найбільше їх зосереджено у другому випуску, – це 18 пісень із варіантами. Але з них лише дві – «Зажурились чорноморці» та «Зібралися всі бурлаки» записані Я. Бігдаєм від Дарії Соляник та Бирюка відповідно (місце запису не вказане). Коло інших же (*а це якщо додати й варіанти мелодій, 19 пісень! – Л.І.*) над нотним станом надписано «Уклад. М. Лисенка». Із них лише до № 1 «Про Чепігу та Головатого» («Ой тисяча сімсот дев'яносто першого року») є примітка: «Од Миколи Лисенка, записано в околиці Борщагівки, Київ» [5, с. 5]. До №№ 4 і 5 («Пісня Головатого») подано примітку «Короленко, «Чорноморці» – очевидно, тут контамінація мелодії М. Лисенка з текстами, взятими з історичних праць П. Короленка. Про те, як потрапили записи з Київщини до кубанського збірника, жодних відомостей немає. Цей факт викликав зливу непорозумінь у рецензентів, які, проте, намагалися виправдати це з огляду на історичні події, у них зображені: прощання запорожців із Дніпром і переселення за Кубань [34, с. 42–43]. М. Шутуров вважав, що пісні ці за походженням чорноморські й могли бути занесені в Київщину з Кубані.

Переглянувши друковану спадщину М. Лисенка, ми з'ясували, що 1860 р. він справді записав на Київщині пісні чорноморських козаків, які частково були опубліковані в другому випуску «Збірника українських народних пісень» («Ой крикнула лебідонька» та «Ой не гаразд запорожці»), а решта («Ой крикнула та лебідочка» (вар.), «Ой на горі та жінці жнуть», «Та веселая та бесідонька», «Ой у лузі при березі», «Ой сяду я край віконця», «На горі, горі їдуть мазури» та «Ой час-пора та до куреня») – у XVI т. двадцятитомного видання М. Лисенка [29, с. 43, 52]. Редактор тому Л. Ревуцький зазначає, що ці пісні публікуються вперше за рукописом, який зберігається в кабінеті-музеї М. Лисенка при Київській консерваторії (тепер Національна музична академія ім. П.І. Чайковського). Чому не взяли до уваги публікацію Я. Бігдая? Можливо, тому, що Я. Бігдай в окремих випадках здійснював музичне редагування обробок М. Лисенка, залишаючи незмінними вербальні тексти.

Наостанок слід зазначити, що своїм виданням Я. Бігдай переслідував ще одну мету: спонукати збирання пісенного фольклору Кубані, перейшовши від аматорського до наукового рівня. Так, у № 6 журналу «Киевская старина» за 1900 р. повідомляється, що пісенна комісія РГТ на одному із засідань обговорила проект Я. Бігдая «О необходимости собрания и издания песенного материала во всех казачьих войсках и средствах для того», і «признала всю важность организации дела собирания и издания песен казачьего войска в интересах сохранения памятников старины и нашла предложенную г-ном Бигдаем систему записи текстов песен путем предварительных сношений с лицами, близко стоящими к народу, целесообразной» [42, с. 153–154]. Це стисле повідомлення, передруковане з газети «Сын отечества» (№ 126) частково проливає світло й на методику збирацької роботи Я. Бігдая.

Отже, в останні роки життя, з 1901 р. в Терській області (з 1906 р. – у Ставрополі), Я. Бігдай став організатором першої наукової фольклористичної експедиції, яку здійснив у 1903–1905 рр. видатний український композитор Олександр Кошиць. Ось що пише щодо цього журнал «Этнографическое обозрение» (№ 4 за 1903 р.): «Года два тому назад местный мировой судья А. Бигдай представил в комитет (*мається на увазі Кубанський статистичний комітет. – Л.І.*) подробный доклад на эту тему вместе с программой работ для собирания песен. Комитет представил доклад Бигдая в военное министерство, которое сочувственно отнеслось к собиранию песен. Комитет обратился к известному

малорусському композитору Н.В. Лысенко с просьбой указать лицо, которое могло бы осуществить намерение комитета. Рекомендовал Н.В. Лысенко преподавателя Ставропольского епархиального училища А.А. Кошица, который и получил уже соответственное приглашение от областной администрации» [52, с. 197].

О. Кошиць узявся за справу з великим ентузіазмом, маючи багаторічний експедиційний досвід, озброєний науковими методиками фіксації музичного фольклору, обстежив понад 20 станиць, записав (без технічних засобів) близько 1 000 пісень – однак майже вся його колекція загинула безповоротно [49, с. 119–120]. Отже, на превеликий жаль, збірники Я. Бігдая та Г. Концевича залишаються єдиним документом функціонування пісенного фольклору Кубані в кінці ХІХ–на початку ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. [Чумаченко В.К.]. Бігдай Яким Дмитрович // Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. – Випуск 1. Листи вчених до Д.І. Яворницького / укл. С.В. Абросимова та ін. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 785–786.
2. 25 малорусских трехголосных песен / Сост. Г.М. Концевич. – 3-е изд. // Репертуар Кубанского войскового хора. – Вып. 2. – М., 1907. – 39 с.
3. 30 малорусских трехголосных песен / Сост. Г.М. Концевич // Репертуар Кубанского войскового певческого хора. – Вып. 3. – М., 1907. – 45 с.; Вып. 4. – М., 1910. – 55 с.
4. 40 малорусских трехголосных песен / Сост. Г.М. Концевич. – 2-е изд. // Репертуар Кубанского войскового певческого хора. – Вып.1. – Екатеринбург, 1910. – 55 с.
5. [Бигдай А.]. Песни кубанских казаков. Для одного голоса и хора с акомпаниментом фортепиано // Сборник А. Бигдая. – М. : Издание Кубанского статистического комитета, к 200-летию юбилею войска. Вып. 1. – 1896. – 65 с.; Вып. 2. – 1896. – 72 с.; Вып. 3. – 1896. – 91 с.; Вып. 5. – 1897. – 64 с.; Вып. 6. – 1897. – 68 с.; Вып. 7. – 1897. – 59 с.; Вып. 9. – 1898; Вып. 12. – 1898. – 63 с.
6. Бигдай А. Песни кубанских казаков / ред. В. Захарченко. – Краснодар : Кн. изд-во, 1992. – Т.1 : Песни черноморских казаков. – 448 с.
7. Васильков В.В. Народные обычаи казаков станицы Бекешенской (Баталпашинского отдела Кубанской области) / В.В.Васильков // СбМК. – 1906. – Вып. 36. – С. 80–148.
8. Г[натюк] В[олодимир]. Збірки сільської молодіжи на Україні. З паперів Митрофана Дикарева // Матеріали до української етнології. – 1918. – Т. ХVІІІ. – С. 170–275.
9. Дикарев М. Апокрифы, собранные в Кубанской области / М. Дикарев // Юбилейный сборник в честь В.Ф. Миллера изданный его учениками и почитателями под редакцией Н.А. Янчука. – М., 1900. – С. 73–90.
10. Дикарев М. Велькдень на Украине и в Черномории (отрывки из народного календаря) / М. Дикарев // Кубанские областные ведомости. – 1897. – № 84.
11. Дикарев М. Отрывки из малороссийского народного календаря. I. Рождественские святки. II. Масляница. III. Великий пост / М. Дикарев // Кубанские областные ведомости. – 1895. – №№ 1, 3, 5, 30, 69; Зоря. – 1895. – № 4. – С. 75–76; № 6. – С. 111–113.
12. Дикарев М. Чорноморські народні казки й анекдоти / Митрофан Дикарев // Етнографічний збірник. – 1896. – Т. II. – С. 1–50.
13. Етнографічна експедиція // Літературно-науковий вістник. – 1903. – Кн. ХІ. – С. 139.
14. З народніх уст // Основа. – 1861. – № 10 (октябрь). – С. 17–25.

15. Захарченко В.Г. Українські пісні на Кубані / Віктор Захарченко// НТЕ. – 1890. – № 3. – С. 50–56.
16. Захарченко В.Г. Українські народні пісні з Кубані / Віктор Захарченко // НТЕ. – 1989. – № 1. – С. 59–60.
17. Збирнык украинських писень / Зибрав и у ноты завив М. Лисенко. – Другий выпуск. – К., 1905. – 81 с.
18. Іваннікова Л.В. Фольклор та звичаї українців станиці Новомінської Єйського повіту Кубанської області (за матеріалами кінця ХІХ–початку ХХ століття) / Л.В. Іваннікова // Одеські етнографічні читання: Матеріали міжнар. наук. конф. Традиційна культура діаспори. Зб. наук. праць. – Одеса : Вид-во КПОМД, 2012. – С. 144–156.
19. К изучению кобзарского искусства // Кубанские областные ведомости. – 1903. – № 55.
20. Кириллов П. Черноморская свадьба. Этнографический очерк / П. Кириллов // Кубанский сборник. – 1891. – Т. II. – С. 1–28.
21. Кириллов П. Малороссийские песни в станице Новоминской Ейского уезда Кубанской области / Петр Кириллов // Сборник материалов для описания местности и племен Кавказа. – Тифлис, 1884. – Вып. IV. – С. 77–128.
22. Кобзарь Михайло Кравченко // Кубанские областные ведомости. – 1903. – № 49.
23. Коваль Р. Нариси з історії Кубані. Український революціонер Кубані Степан Ерастов / Роман Коваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrlife.org/main/kubann/1_erastov.htm
24. Кокунько Д. К статье г. Пахомова «Риздвяни святки в Черномории» в № 280 Куб. обл. введ. за 1900 год / Д. Кокунько // Кубанские областные ведомости. – 1901. – № 3.
25. Короленко П.П. Весенние хороводы в Черномории / П.П. Короленко // Кубанские войсковые ведомости. – 1866. – №№ 4, 5.
26. Короленко П.П. Черноморская свадьба / П.П. Короленко // Кубанские областные ведомости. – 1895. – № 77.
27. Короленко П.П. Черноморские свадьбы / П.П. Короленко // Кубанские войсковые ведомости. – 1865. – № 1–4; 1884. – № 36, 37, 39, 42, 44, 45, 47.
28. Крамаренко М. [Дикарев М.] Різдвяні святки в станиці Павлівській Єйського одділу на Чорноморії / М. Крамаренко // Етнографічний збірник. – 1895. – Т. 1. – С. 1–24.
29. Лисенко М.В. Зібрання творів в двадцяти томах. – Том ХVІ. Українські народні пісні для хору / М.В. Лисенко ; муз. ред. Л.М. Ревуцького, літ. ред. М.Т. Рильського. – К. : Мистецтво, 1955. – 124 с.
30. Матвеев С. Суеверные приметы и обычаи простого народа в Черномории при бракосочетании / С. Матвеев // Кубанские войсковые ведомости. – 1868. – № 36.
31. Махровский П. Об изучении Кубанской области со стороны музыкальной / Павел Махровский // Кубанские областные ведомости. – 1902. – 20, 21 ноября.
32. Мельников Л. Малорусские народные песни про панцину и волю / Л. Мельников // Кубанские областные ведомости. – 1901. – №№ 42, 43.

33. Мужеловский. Кубанские сказки / Мужеловский // Кубанские областные ведомости. – 1899. – №№ 22, 52, 58, 158.
34. Н.Ш. [рец. на публ.]. Песни кубанских казаков... // Киевская старина. – 1897. – Кн. 7–8. – С. 42–43, библиограф.
35. Народна гутірка з поводу коронації / зібрав і пояснив М. Дикарив // Етнографічний збірник. – 1898. – Т. V. – С. 1–24.
36. Нищие лирники. Песня нищего // Кубанские областные ведомости. – 1900. – № 177.
37. О колдунах и ведьмах. Корреспонденция из Майкопского уезда // Кубанский областной голос. – 1875. – № 8.
38. О предстоящем собрании песенного материала в Кубанской области // ВКВ. – 1903. – № 7.
39. Павлевский Т. Народные поверья и заговоры, относящиеся к пчеловодству / Т. Павлевский // Кубанский сборник. – 1899. – Т. V. – С. 4–7.
40. Пархоменко Л. Бігдай Яким Дмитрович / Л. Пархоменко // Українська музична енциклопедія. – Т. 1. – К. : ІМФЕ НАНУ, 2006. – С. 203.
41. Пахомов М. Риздвяни святки в Чорноморії / М. Пахомов // Кубанские областные ведомости. – 1900. – № 280.
42. Песенная комиссия Императорского русского географического общества // Киевская старина. – 1900. – № 6. – С. 153–154.
43. Петлюра С. [рец. на публ.]. Известия Общества любителей изучения Кубанской области / С.Петлюра. – Выпуск VI ; под редакцией секретаря О-ва Е.П. Городецкого. – Екатеринодар, 1913 // Україна. – 1914. – Кн. 4. – С. 109–112.
44. Півень Ф.Г. Весілля в станиці Шкуринській Єйського відділу на Чорноморщині / Ф.Г. Півень // Матеріали до української етнології. – 1919. – Т. XIX–XX. – С. 172–177.
45. Польовий Р.П. Кубанська Україна / Р.П. Польовий ; під аг. ред. Романа Ковалю. – К. : Діоскор, 2003. – 304 с.
46. Розенберг Л.К. Поверья и предрассудки (Станица Родниковская Лабинского Отдела) / Л.К.Розенберг // Кубанские областные ведомости. – 1900. – №207.
47. Розенберг Л.К. Станица Родниковская. Корреспонденция / Л.К. Розенберг // Кубанские областные ведомости. – 1901. – № 31.
48. Собрание песенного материала в Кубанском казачьем войске. II. По поводу собирания и издания песен кубанских казаков // Кубанские областные ведомости. – 1903. – № 178, 229.
49. Супрун-Яремко Н.О. Кубанська музична фольклористика : етапи становлення / Н.О. Супрун-Яремко // Музикознавчі праці: зб. наук. статей – Рівне : Видавець О. Зень, 2010. – С. 112–125.
50. Супрун-Яремко Н.О. Музикознавчі праці: зб. наук. статей / Н.О. Супрун-Яремко. – Рівне : Видавець О. Зень, 2010. – 574 с.
51. Тищенко В. З народніх уст. Чорноморські козаки / Василь Тищенко // Основа. – 1862. – № 2. – С. 54–60.
52. Хроника // Этнографическое обозрение. – 1903. – № 4. – С. 197.

53. Черноморские заговоры, собранные П.П. Короленком // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – 1892. – Т. IV. – С. 274–282 i: Кубанские областные ведомости. – 1892. – № 49.
54. Щербина Ф. Наговоры от болезней у черноморцев / Ф. Щербина // Киевская старина. – 1883. – Кн. 7. – С. 586–588.

REFERENCES

1. Chumachenko, V.K. (1997), Bihdai Yakym Dmytrovych, Epistoliarna spadshchyna akademika D.I. Yavornytskoho, Bihdai Yakym Dmytrovych, Epistolary heritage of D/I/ Yavornytskyi, Iss. 1, Dnipropetrovsk, Ukraine, pp. 785–786.
2. 25 Malorusskikh triokhgolosykh pesen, (1907), 25 Malorusskikh songs for three voices, Songs of Kuban military choir, Iss. 2, Moscow.
3. 30 Malorusskikh triokhgolosykh pesen, (1907), 25 Malorusskikh songs for three voices, Songs of Kuban military choir, Iss. 3, Moscow; Iss. 4 (1910).
4. 40 Malorusskikh triokhgolosykh pesen, (1907), 25 Malorusskikh songs for three voices, Songs of Kuban military choir, Iss. 1, Yekaterinodar.
5. Bihdai, A. (1896–1898), Pesni Kubanskikh kazakov. Dlia odnogo golosa i khora s akompanementom fortepiano, Songs of Kuban Cossacks, For one voice and choir with accompaniment of fortepiano, Publishing of Kuban statistic Committee, for the 200 anniversary of forces, Iss. 1–3, 5–7, 9, 12.
6. Bihdai, A. (1992), Pesni kubanskikh kazakov, Songs of Kuban Cossacks, Vol. 1 Songs of the Black Sea Cossacks, Krasnodar, Russia.
7. Vasilkov, V.V. (1906), Narodnye obychai kazakov stanitsy Bekeshenskoï (Batalpashynskogo otdela Kubanskoï oblasti, Folk traditions of Cossacks of stanitsa Bekeshenskaïa of (Batalpashynskii otdel of Kuban region SbMK, Iss. 36, pp. 80–148.
8. Hnatiuk, V. (1918), Zbirku silskoi molodizhi na Ukraini, Meetings os country young people at Ukraine, Materials for Ukrainian ethnology, From the papers by Mytrofan Dikarev, Vol. XVIII, pp. 170–275.
9. Dikarev, M. (1900), Apokrifly, sobrannye v Kubanskoï oblasti, Folk describing of life of holies, collected at Kuban region, Moscow, pp. 73–90.
10. Dikarev, M. (1897), Velykden na Ukraine i v Chernomorii, Easter at Ukraine and Black Sea region, excerptes from the folk calendar, Kuban region news, no. 84.
11. Dikarev, M. (1895), Otryvki iz Malorossiiskogo narodnogo kalendara, Excerptes from Malorusskii folk calendar, Kuban region news, no. 1, 3, 5, 30, 69; Zoria, no. 4, pp. 75–76; no. 6, pp. 111–113.
12. Dykariv, M. (1896), Chornomorski narodni kazky i anekdoty, Blacr Sea region fairy-tales and jokes, Etnografichal collection, Vol. II, pp. 1–50.
13. Etnografichna ekspedytisia, Etnographical expedition, (1903), Literary and science bulletin, Book XI, p. 139.
14. Z narodnikh ust, From the people moutn, (1861), Osnova, no. 10, pp. 17–25.
15. Zakharchenko, V.H. (1890), Ukrainski pisni na Kubani, Ukrainian songs at Kuban, NTE, no. 3, pp. 50–56.
16. Zakharchenko, V.H. (1989), Ukrainski narodni pisni z Kubani, Ukrainian folk songs from Kuban, NTE, no. 1, pp. 59–60.
17. Zbirnyk ukrainskikh pisen, Collection of Ukrainian songs, (1905), Collected and writed the music M. Lysenko, Iss. 2, Kyiv.
18. Ivannikova, L.V. (2012), Folklor ta zvychai ukraintsiv stanutsi Novominskoi Yeiskoho povitu Kubanskoï oblasti (za materialamy kintsia XIX –pochatku XX stolittia), Folk and traditions of Ukrainians of stanytsia Novominska Yeisk povit of Kuban region, Collection of science works „Odesa etnographical reading”, Odesa, pp. 144–156.
19. K izucheniiu kobzarskogo iskusstva, To the learning of Kobzar art, (1903), Kuban region news, no. 55.
20. Kirillov, P. (1891), Chernomorskaia svadba, Etnograficheskii ocherk, Wedding at the Blacr Sea region, Etnographical essay, Kuban collection, Vol. II, pp. 1–28.
21. Kirillov, P. (1884), Malorossiiskie pesni v stanitse Novominskoi Yeiskoho povitu Kubanskoï oblasti, Malorossiiskie songs of stanitsia Novominska Yeisk povit of Kuban region, Collection of materials for the describing of area and tribes of Caucasus, Iss. IV, pp. 77–128.

22. Kobzar Mychailo Kravchenko, (1903), Kuban region news, no. 49.
23. Koval, R. *Narysy z istorii Kubani, Ukrainyskiy revoliutsioner Kubani Stepan Erastov*, Essays from the history of Kuban, Ukrainian revolutionary Stepan Erastov, available at: ukrlife.org/main/kubann/1_erastov.htm
24. Kokunko, D. (1901), *K statie g. Pakhomova „Rizdviani sviatky v Chernomorii”*, To the paper by sir Pakhomov „Christmas at Black Sea region”, Kuban region news, no. 3.
25. Korolenko, P.P. (1866), *Vesennie khorovody v Chernomorii*, Spring round dances at Black Sea region, Kuban military news, no. 4,5.
26. Korolenko, P.P. (1895), *Chernomorskaia svadba*, Wedding at the black Sea region, Kuban region news, no. 77.
27. Korolenko, P.P. (1865; 1884), *Chernomorskie svadby*, Wedding at the black Sea region, Kuban military news, no. 1–4; no. 36, 37, 39, 42, 44, 45, 47.
28. Kramarenko, M. (1895), *Rizdviani sviatky v stanytsi Pavlivskii Yeiskoho oddilu na Chornomorii*, Christmas at stanytsia Pavlivska Yeiskyi povit at the Black Sea region, Etnographical collection, Vol. 1, pp. 1–24.
29. Lysenko, M.V. (1955), *Zibrannia tvoriv u 20 tomakh*, Collected works in 12 Vol., Vol. XVI, Mystetstvo, Kyiv, Ukraine.
30. Matveev, S. (1868), *Syevernye primety i obychai prostogo naroda v Chernomorii pri brakosochetanii*, Superstitions and traditions of people at the Black Sea region at the ceremony of wedding, Kuban military news, no. 36.
31. Makhrovskii, P. (1902), *Ob izuchenii Kubanskoï oblasti so storony muzykalnoi*, About research of Kuban region from the musical point of view, Kuban region news, 20, 21 November.
32. Melnikov, L. (1901), *Malorusskie narodnye pesni pro panshchinu I voliu*, Malorusskie folk songs about enslavement and freedom, Kuban region news, no. 42, 43.
33. Muzhelovskii (1899), *Kubanske skazki*, Kuban fairy-tales, Kuban region news, no. 22, 52, 58, 158.
34. *Pesni kubanskikh kazakov*, Songs of Kuban region Cossacks, Kyiv Old, Books 7–8, pp. 42–43.
35. *Narodna hutirka z povodu koronatsii*, Folk dialect regarding with coronation, Etnographical collection, Vol. V, pp. 1–24.
36. *Nishchie lirniki. Pesnia nishchego, Beggars lirniks. Song of beggar*, Kuban region news, (1900), no. 177.
37. *O koldunakh i vedmakh*, About wizards and witches, Kuban region voice, (1875), no 8.
38. *O predstoiashchem sobranii pesennogo materiala v Kubanskoï oblasti*, About future collection of song material at Kuban region, (1907), VKV, no. 7.
39. Pavlevskii, T. (1899), *narodnye poveria i zagovory, otnosiashchiesia k pchelovodstvu*, Folk beliefs and conspiracies touches of bee-keeping, Kuban collection, Vol. V, pp. 4–7.
40. Parkhomenko, L. (2006), *Bihdai Yakym Dmytrovych*, Ukrainian music encyclopedia, Vol. 1, Kyiv, Ukraine, p. 203.
41. Pakhomov, M. (1900), *Rizdviani sviatky v Chernomorii*, Christmas at the Black Sea region, Kuban region news, no. 280.
42. *Pesennaia komissia Imperatorskogo russkogo geograficheskogo obshchestva*, Song committee of Imperial Russian geographical company, Kyiv Old, no. 6, pp. 153–154.
43. Petliura, S. (1913–1914), *Izvestiia Obshchestva liubitelei izuchenii Kubanskoï oblasti*, News of company of amateurs of research of Kuban region, Iss. VI, Book 4, pp. 109–112.
44. Piven, F.H. (1919), *Vesille v stanytsi Shkurynskii Yeiskoho viddilu na Chornomorshchyni*, Wedding at stanytsia Shkurunska Yeisk district at the Black Sea region, Vol. XIX–XX, pp. 172–177.
45. Poliovyi, R.P. (2003), *Kubanska Ukraina*, Kuban Ukraine, Dioskor, Kyiv, Ukraine.
46. Rozenberg, L.K. (1900), *Poveriia i predrassudki*, Beliefs and prejudices (Stanitsa Rodnikovskaia Labinskogo otdela), Kuban region news, no. 207.
47. Rozenberg, L.K. (1901), *Stanitsa Rodnikovskaia, Korrespondentsiia, Stanitsa Rodnikovskaia*, Correspondence, Kuban region news, no. 31.
48. *Sobranie pesennogo materiala v Kubanskom kazachiem voiske*, Collection of song material at the Kuban Cossack forces, Kuban region news, no. 178, 229.
49. Suprun-Yaremko, N.O. (2010), *Kubanska muzychna folklorystyka: etapy stanovlennia*, Kuban folk-music: stages of development, Music-learning works, Rivne, Ukraine, pp. 112–125.

50. Suprun-Yaremko, N.O. (2010), *Muzykoznavchi pratsi, Music-learning works*, Rivne, Ukraine.
51. Tyshchenko, V. *Z narodnikh ust. Chornomorski kozaky, From the people mouth, Black Sea Cossacks*, (1862), *Osnova*, no. 2, pp. 54–60.
52. Khronika, Chronicle, (1903), *Etnographical review*, no 4, p. 197.
53. *Chernomorskie zagovory, sobrannye p Korolenkom, Black Sea conspiracies*, collected by P. Korolenko, (1892), *Collected works of Kharkov historical and filological company*, Vol. IV, pp. 274–282; *Kuban region news*, no. 49.
54. Shcherbina, F. (1883), *Nagovory ot boleznei u chernomortsev, Conspiracies from diseases of Black Sea people*, *Kyiv Old*, Book 7, pp. 586–588.

УДК 821.161.2:82.31

**РЕІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОСТАТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
В ЕТНОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ
(ЗА РОМАНОМ “ХУДОЖНИК”
К. ТУР-КОНОВАЛОВА, Д. ЗАМРІЯ, О. ЛІСОВИКОВОЇ)**

Кравченко В. О., к. філол. н., доцент

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

kravchenko_v_o@i.ua

У статті проаналізовано особливості художньої інтерпретації постаті Т. Шевченка в історико-біографічному кіноромані К. Тур-Коновалова, Д. Замрія, О. Лісовикової “Художник”; охарактеризовано авторську майстерність у представленні відомих біографічних фактів із життя художника, осмислено роль вимислу і домислу у творі.

Ключові слова: історико-біографічна проза, кінороман, Шевченко-художник, сюжет, факт, вимисел, домисел, хронотоп, ретроспекція.

**РЕІНТЕРПРЕТАЦИЯ ЛИЧНОСТИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО
В ЭТНОКУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ (НА ПРИМЕРЕ РОМАНА
“ХУДОЖНИК” К. ТУР-КОНОВАЛОВА, Д. ЗАМРИЯ, О. ЛИСОВИКОВОЙ)**

Кравченко В. А.

*Запорожский национальный университет,
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина*

В статье проанализированы особенности художественной интерпретации личности Т. Шевченко в историко-биографическом киноромане К. Тур-Коновалова, Д. Замрия, О. Лисовиковой “Художник”; показано авторское мастерство в подаче известных биографических фактов; осмыслено роль вымысла и доммысла в произведении.

Ключевые слова: историко-биографическая проза, кинороман, Шевченко-художник, сюжет, факт, вымысел, доммысел, хронотоп, ретроспекция.

**REINTERPRETATION TARAS SHEVCHENKO'S PERSONALITY
IN ETHNO-CULTURAL CONTEXT (BASED ON THE NOVEL “KHUDOZHNIK”
 (“THE ARTIST”) BY K. TUR-KONOVALOV, D. ZAMRIY, O. LISOVYKOVA)**

Kravchenko V. O.

Zaporizhzhya National University, Zhykovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

The article analyzes the peculiarities of artistic interpretation of Shevchenko's personality in screen-novel by K. Tur-Konovalov, D. Zamrii, O. Lisovykov “Khudozhnik” (“The Artist”). The authors have enriched the methods and techniques of historical and biographical material acquisition, have continued the tradition and demonstrated innovative approach to the representation of the individual, who is a paragon of the nation. They tried to decipher the basis of multifaceted talent of Shevchenko, which was genetically encoded and cherished by himself. In reinterpretation process of Shevchenko-artist genesis history, the authors presented him in his entity.